JULIOL 2019 - NÚMERO 3

fulls de patri moni

CRISTINA MASVIDAL

El patrimoni cultural a les zones rurals. El cas d'Àger.

Fundació Privada Arnau Mir de Tost

Fundació Arnau Mir de Tost

www.fundacioarnaumirtost.cat

NÚMERO 3

JULIOL 2019

ARTICLE

EL PATRIMONI CULTURAL A LES ZONES RURALS. EL CAS D'ÀGER

AUTOR

CRISTINA MASVIDAL

EDITA

FUNDACIÓ PRIVADA ARNAU MIR DE TOST

EL PATRIMONI CULTURAL A LES ZONES RURALS. EL CAS D'ÀGER.

L'article 3 de la Llei del Patrimoni Cultural Català de 1993 (Llei 9/1993, de 30 de setembre, DOGC núm. 1807, d'11.10.1993), estableix que *en l'exercici de llurs competències respectives, l'Administració de la Generalitat, els consells comarcals i els* ***ajuntaments*** *han de vetllar per la integritat del patrimoni cultural català, tant públic com privat, i per la protecció, la conservació, l'acreixement, la difusió i el foment d'aquest patrimoni, i han d'estimular la participació de la societat, per la qual cosa s'han de dotar dels mitjans materials i* ***personals adequats****.*

En el següent article voldria fer una reflexió entorn del que dictamina aquest article de la llei patrimonial i la situació en la que es troba el patrimoni cultural d'Àger. Em centraré específicament en el patrimoni històric, artístic i arquitectònic medieval, ja que el patrimoni cultural inclou molts altres elements del passat, materials i immaterials, gens menyspreables en aquestes terres del sud del Montsec.

El patrimoni cultural d'Àger

Alguns considerem que tenim la sort de viure en un municipi amb un patrimoni cultural extraordinari. De fet, el municipi de la Vall d'Àger aplega un conjunt tant espectacular de béns arquitectònics, històrics i artístics que al llarg de la història ha merescut, i mereix encara, l'interès d'estudiosos de gran prestigi, com Puig i Cadafalch entre d'altres. Algun d'aquests elements patrimonials van ser protegits ja durant l'època

franquista, i amb l'inici del govern de la Generalitat de Catalunya altres van rebre la màxima categoria de protecció nacional, essent considerats BCIN, Bé Cultural d'Interès Nacional:

Nom	Protecció	Classificació i núm. Registre o catàleg	Disposició i data	Publicació i data
Torre de Millà	BCIN	Monument històric 256-MH	22/04/1949 -	Boe 5/05/1949
Torre de Fontdepou	BCIN	Monument històric 255-MH	22/04/1949 -	Boe 5/05/1949
Castell de Sant Llorenç	BCIN	Monument històric 254-MH	22/04/1949 -	Boe 5/05/1949
Castell de La Règola	BCIN	Monument històric 258-MH	22/04/1949 -	Boe 5/05/1949
Castell de Corçà	BCIN	Monument històric 257-MH	22/04/1949 -	Boe 5/05/1949
Les Torres de Cas	BCIN	Monument històric 253-MH	22/04/1949 -	Boe 5/05/1949
Església de St. Vicenç	BCIN	Monument històric 241-MH-EH	Acord Govern Generalitat 26/05/1998	DOGC 22/06/1998
Castell Col·legiata de Sant Pere d'Àger	BCIN	Monument històric 252-MH	Acord de Govern de la Generalitat 25/5/1998	DOGC 22/6/1998
Casc històric d'Àger	BCIN	Conjunt històric 1960-CH-EN	Acord Govern Generalitat 26/05/1998	DOGC 22/6/1998

Font: Inventari patrimoni arquitectònic de la Generalitat de Catalunya.

Avui, a més dels monuments i conjunts històrics d'aquesta llista, també tenen la categoria de BCIN els jaciments paleontològics de la Mata de

Viudà i l'Espinau. Probablement, a nivell geològic caldria protegir alguns indrets més. Però aquest és un altra tema.

L'any 2015 des de la Fundació Privada Arnau Mir de Tost, l'actual president Francesc Fité i jo mateixa vàrem redactar vàries memòries històriques que es van incloure en els expedients tècnics per tal de protegir un conjunt de temples amb la categoria de BCIL (Béns Culturals d'Interès Local), que malgrat ser una protecció de menor rang és igualment necessària. Entre els temples que es van aixoplugar sota aquesta protecció es troben l'església de Sant Mateu d'Agulló, l'església de Nostra Senyora del Roser de Corçà, l'ermita de la Santa Creu o Santa Elena, la Mare de Déu de Pedra, l'ermita de la Trinitat, l'ermita de Santa Eugènia i l'ermita de la Pertusa. A dia d'avui, a la Vall resten encara per protegir alguns elements arquitectònics d'època altmedieval (ermites, torres, castells...) que, ara per ara, no tenen cap més protecció que la que per defecte els aporta la Llei del Patrimoni Cultural Català.

Estigui protegit o no, en tot cas es pot afirmar que la Vall d'Àger posseeix un conjunt patrimonial altmedieval extraordinari que cal donar a conèixer, portant a la pràctica el què diu la llei del patrimoni cultural: *cal divulgar aquest patrimoni i fomentar-ne el seu coneixement.*

Des de la Fundació es duen a terme de manera continuada actes de diversa índole que pretenen específicament allò que diu la Llei: la divulgació del patrimoni i el foment del seu coneixement, mitjançant la programació regular de conferències, xerrades, visites, itineraris, exposicions, recerques, publicacions, jornades d'estudis, etc., i la

participació activa a les Jornades Europees de Patrimoni que se celebren a la tardor a tota Europa. Podeu consultar la web on trobareu totes aquestes activitats i actes (www.fundacioarnaumirtost.cat).

De totes aquestes activitats, que s'organitzen per una entitat sense afany de lucre, sovint amb la col·laboració del consistori d'Àger o d'altres entitats del territori, o centres d'estudis o Universitats, i que també sovint reben ajuts i subvencions de, per exemple, l'Institut Ramon Muntaner o l'Institut d'Estudis Ilerdencs, en suposem un retorn social i cultural a la població local en primer lloc i als visitants en segon lloc.

Àger és, en els darrers temps, un municipi turístic sense cap dubte, malgrat hi hagi part de la població que es resisteix a creure-ho. Cada vegada més, gràcies als atractius naturals i culturals, és un focus d'atracció per a centenars de turistes que transiten per la Vall pràcticament durant tot l'any. És lícit, doncs, pensar que aquest patrimoni que estudiem, divulguem i posem en valor, sigui també una peça clau en una oferta turística de qualitat. D'aquesta manera, el patrimoni també pot tenir un retorn econòmic per al territori. En parlem més endavant.

Posar en valor el patrimoni

Una vegada assolit l'objectiu de conservar i/o restaurar un bé patrimonial per tal de poder llegar-lo a les generacions futures, és obligat que aquell bé que ha costat sovint milers d'euros en restaurar-lo,

i costa milers d'euros de conservació, tingui un retorn social obligat i, perquè no, econòmic. Per tal d'aconseguir això en primer lloc s'ha de posar en valor.

Divulgar l'existència i la pervivència del patrimoni altmedieval de la Vall d'Àger, fomentar-ne el seu coneixement i respecte entre els propis habitants de la vall perquè se'n sentin orgullosos i s'hi identifiquin, i entre aquells visitants i/o turistes que venen més aviat per visitar el patrimoni natural (EIN Congost de Mont-rebei i el Cel Obscur del Montsec), és posar en valor aquest patrimoni.

La posta en valor del patrimoni comporta la seva identificació, protecció, recuperació, interpretació i difusió. D'aquesta manera no només li donarem valor sinó que enfortirem la cultura i la identitat de la societat a la què pertany.

Hi ha diverses maneres de fer-ho, ja sigui un monument ja sigui un jaciment arqueològic, tal com hem dit: publicacions de caràcter divulgatiu, jornades de portes obertes, tallers, conferències, trobades, recreacions, realitat augmentada, audiovisuals, senyalització informativa, i cada vegada més, l'ús de les TIC per a transmetre coneixement.

Potser la forma més habitual i coneguda és la d'establir un programa de visites guiades. Per a realitzar aquestes visites, en els monuments que estan protegits amb la màxima categoria (els monuments històrics BCIN) la normativa indica que han de ser guies titulats els qui les han de

realitzar. I, per tant, es tracta de persones amb una titulació exigent i amb uns honoraris que han d'estar d'acord amb la seva titulació.

Segons el que estipula la Generalitat de Catalunya, els guies han de tenir una titulació superior en turisme a nivell de diplomatura, o una llicenciatura universitària o haver aprovat el cicle superior de formació professional en l'especialitat d'informació i comercialització turístiques (Decret 5/1998, de 7 de gener, sobre l'activitat de guia de turisme, DOGC núm. 2555 publicat el 13/01/1998). Darrerament s'ha redactat un nou Decret, pendent d'aprovació, que estableix un nou procediment per obtenir l'habilitació com a guia, i la revisió, cada 4 anys, d'aquesta habilitació que serà, a més, especialitzada.

A banda d'aquesta titulació, hi ha estudis de postgrau i màsters específics per a la gestió del patrimoni cultural que donen eines per, entre d'altres coses, dinamitzar la participació ciutadana i el retiment de comptes en la gestió cultural i patrimonial locals, facilitar una aproximació expositiva, comunicativa i didàctica als continguts relatius al patrimoni i a la cultura, analitzar els mecanismes i instruments de gestió pública que intervenen en la planificació i execució de polítiques en matèria de patrimoni i de cultura, en el marc jurídic establert, aproximar-se a les mesures i instruments de promoció econòmica que han de contribuir al desenvolupament local, mitjançant els diferents elements que composen el patrimoni cultural, planificar les diverses polítiques públiques i actuacions jurídiques i administratives que han de concórrer per al desenvolupament i promoció de la cultural i el

patrimoni en el marc d'una gestió estratègica, analitzar el nou entorn de l'administració pública local i les diferents formes organitzatives i de gestió, adquirir els mecanismes i instruments de gestió pública propis les administracions locals en l'era digital, estudiar el règim jurídic, econòmic i procedimental administratiu dels locals catalans, en relació a l'activitat cultural i patrimonial, i col·laborar en l'elaboració i desenvolupament projectes patrimonials i culturals, d'acord amb les necessitats de la comunitat, el desenvolupament local, els condicionants de divers índole i la seva viabilitat social i econòmica, en un entorn competitiu globalitzat.

Tanmateix, tothom sap que és del tot impossible que els petits municipis amb grans monuments, com ara el d'Àger, es puguin permetre el luxe de tenir en plantilla un o diversos guies titulats o fins i tot diplomats en gestió cultural o titulacions similars quan moltes vegades les pròpies administracions locals tenen en plantilla un nombre de personal mínim. Això no vol dir, però, que s'hagi de delegar aquesta tasca a persones sense la preparació adequada, doncs com indica la Llei de Patrimoni, *els elements patrimonials s'han de dotar dels mitjans suficients i de* ***personal adequat****.*

Hauríem de definir, per tant, de què o qui estaríem parlant quan ens referim a personal adequat. Ja hem comentat la impossibilitat de contractar guies titulats i la pràctica generalitzada de contractar persones no titulades com a guies turístics per fer visites guiades en monuments històrics. En els casos en que això sigui així, s'ha de tenir

cura en que les persones encarregades, que tindran la "categoria" d'informadors o mediadors, més que de guies, tinguin algun tipus d'adequació curricular per exercir aquesta tasca tant important com és la de transmetre el valor històric, artístic i patrimonial del monument o conjunt històric. D'aquesta manera, s'hauria de demanar cert grau d'experiència en la tasca de difusió o en la de dirigir-se al públic, algun tipus d'estudi relacionat amb el patrimoni i, en tots els casos, esmerçar esforços per formar aquestes persones i garantir una informació fidedigne i intel·ligible. No tothom té la capacitat de fer una visita guiada amb uns mínims de qualitat. De fet, la tasca de difondre el valor patrimonial està totalment professionalitzada i s'ha de tractar amb tot el respecte que es mereix la professió. No pensar en aquest sentit és una irresponsabilitat i un menyspreu cap als professionals.

Si no existeix la possibilitat de contractació de guies professionals, amb la titulació corresponent, l'eina bàsica per aconseguir que les persones disposades a fer visites guiades ho puguin fer de manera adequada és la formació. Quan parlo de formació no em refereixo únicament a la formació en el coneixement històric, arqueològic, paisatgístic, geogràfic, etc. del propi monument o jaciment arqueològic, sinó també a la manera òptima de comunicar, a la gestió de grups, a les pautes de comportament dins el monument, etc. Aquests i altres aspectes formen part del desenvolupament adequat d'una visita guiada.

A Àger, després de la gran restauració de l'església de Sant Pere d'Àger finalitzada el 2010, es va fer un "curset" de formació, gestionat per l'Associació d'Amics dels Castells de Lleida, subvencionat per la

Diputació de Lleida, adreçat a les persones que al seu moment es van interessar per fer de "guies". Després, aquestes mateixes persones van ampliar els seus coneixements al llarg de vuit anys, gràcies a un sentit de la responsabilitat intrínsec a les seves professions, que exercien a banda de les visites guiades, als seus lligams amb el monument, amb el poble i amb la seva història, i gràcies a la informació tant escrita com oral que transmeté el Dr. Francesc Fité sempre que ha calgut.

Aquesta va ser una actuació correcta per part del consistori, responsable de la correcta gestió del patrimoni monumental municipal: es van donar unes pautes mínimes però vàlides per iniciar l'obertura al públic del monument, que més endavant s'amplià amb la vista al casc antic.

És del tot temerari pensar que qualsevol persona, pel sol fet que s'ofereixi a fer de guia, pugui fer-ho amb garanties mínimes, i pot tenir conseqüències difícils de corregir amb el temps. La impressió que el visitant (ja sigui turista, ja sigui investigador o escolar) se'n pot endur cap a casa seva, com a part de la seva experiència turística i cultural a la Vall d'Àger, pot repercutir en una minva de les visites. Especialment si tenim en compte com avui dia és mol fàcil fer comentaris, ja siguin positius o negatius, a les xarxes socials, a Internet.

En tot cas, aquesta persona que explicarà el monument, les seves característiques arquitectòniques, la seva importància històrica, els esforços de restauració, etc., ha de tenir cura del tractament del visitant, no pot ser un mer porter/a o guarda que obre la porta i deixa

entrar gent que veuran, molts, només un munt de pedres. Aquestes velles pedres tenen molt per dir i s'ha de fer un esforç important, amb recursos de tota mena, per a fer-les atractives. Altrament, desvaloritzem el patrimoni.

Una visita guiada de qualitat representa una experiència, un record de vida, de paisatge i sovint està associada a un moment de relaxació i vacances, però també és un aprenentatge. No aprofitar aquesta predisposició del visitant que, recordem, arriba al monument per voluntat pròpia –excepte en el cas dels escolars i estudiants- per transmetre tot el què representa un monument significa treure-li valor, desaprofitar un llegat de gran importància històrica i artística per explicar una gran part del present.

A nivell de presa de decisions, és del tot desitjable que aquests mínims que s'haurien d'exigir per a les visites guiades a un monument històric, no depenguessin dels canvis polítics sinó que fossin decisions consensuades per tots els agents implicats i amb una finalitat comuna: la valorització del patrimoni cultural comú.

Entenc que la manca de professionals del patrimoni a les corporacions locals és un factor clau que explica la situació en molts d'ells i les dificultats per tirar endavant projectes de posta en valor. Aquest és un dels problemes que habitualment afecta el patrimoni en la seva tasca de difusió. El context actual de postcrisi econòmica o, per a alguns, de continuació d'una altra fase de la crisi, fa que aquesta situació deficient empitjori. En el cas d'Àger, però, es dóna una situació singular.

L'existència d'associacions voluntàries de persones vinculades professionalment al patrimoni cultural, com és el cas de la Fundació Privada Arnau Mir de Tost, facilitaria aquesta tasca a la corporació local, pràcticament sense cost, igual com ho ha estat fins ara. Tot resta, però, en la voluntat política de fer-ho. Des del meu punt de vista, el consistori ha de dur a terme una política de gestió col·laborativa, que permeti la participació de la societat en la gestió transparent del patrimoni cultural per al bé de tota la població. Una opció aquesta que molts ajuntaments ni tan sols poden contemplar perquè no existeix aquest entorn social capaç i favorable.

Per concloure, entenc que la manca de formació o sensibilitat patrimonial en algunes corporacions es podria resoldre creant òrgans mancomunats, fent que la coordinació fos un element prioritari entre les diferents administracions. Tan sols quan els ajuntaments assumeixin la gestió patrimonial com quelcom bàsic, que vagi molt més enllà de la voluntat política de torn, aquesta assolirà el nivell que li pertoca.

Des del meu punt de vista, la decisió de contractar persones sense cap formació i amb una experiència nul·la o escassa en aquest camp per fer-se càrrec de la gestió d'un monument de la categoria de la Col·legiata de Sant Pere d'Àger és una irresponsabilitat que pot tenir conseqüències negatives. Aquesta decisió implica que no es valora el monument en la seva importància i no crec que sigui per desconeixement. Es decideix que qualsevol pot fer-se'n càrrec. La decepció de l'usuari, en l'era

d'internet i les xarxes socials, pot ser una llosa que difícilment podrà aixecar-se durant molt temps.

Patrimoni cultural i turisme: el retorn econòmic

És d'esperar que quan un monument és restaurat amb diners públics hi hagi un retorn social cap a la comunitat, i en general també hi ha sempre la intenció d'obtenir algun retorn econòmic que palesi l'esforç monetari de la restauració, restitució i conservació. Una de les maneres per aconseguir-ho és la reconversió d'un bé patrimonial en un producte turístic. El turisme és un dels principals vehicles de comunicació intercultural i, com a tal, no pot ser considerat únicament un modus d'ingrés fiduciari. És molt més que això, doncs de la seva posta en marxa en depèn una cadena d'accions socials, culturals i productives. Des del meu punt de vista, és necessari generar un "producte turístic" contemplant totes les seves necessitats, ja sigui l'adequació d'infraestructures per a desenvolupar-ho, la seva promoció, la constant investigació al voltant del bé patrimonial turistitzat, la formació del personal encarregat de la divulgació, i altres requisits. En aquest context, però, és molt necessària la intervenció d'experts en gestió patrimonial per no incórrer en distorsions de tipus mercantil o abusos o banalitzacions. El patrimoni no pot ser desvirtuat de la seva tasca social, ni els seus valors essencials posats en funció de finalitats comercials si assumim que la cultura que rebem té valor però no té preu.

Un aspecte imprescindible en aquest procés és l'educació de les poblacions locals en l'estima i la cura de les seves riqueses culturals, de les seves tradicions, en la preservació de la seva memòria històrica. Igualment d'important és educar el turista/visitant en el respecte d'allò que se li ofereix per al seu gaudi.

També pot evolucionar el concepte de monument com a producte turístic, la Col·legiata ho és, en un paper secundari respecte als pols d'atracció principal de la Vall d'Àger i el Montsec (PAM i Congost de Mont-rebei), per aproximar-nos a una mirada més actual i que situa el monument en el context geològic, geogràfic, històric i etnogràfic: el paisatge històric. El castell-col·legiata és un lloc perfecte per desenvolupar aquest concepte.

Però convertir el monument en un producte turístic vol dir anar més enllà d'anunciar uns horaris i uns preus i posar unes persones, preparades o no, que expliquen durant 45' què és allò que els visitants estan veient: estem davant d'un monument històricament i arquitectònica singular, i en conseqüència, igual però que en altres productes turístics, hem de saber a qui hem de dirigir-nos per atraure públic interessat. Col·locar un anunci, programar-hi actuacions diverses, per exemple a les xarxes socials, sense tenir clar a qui ens dirigim acabarà per convertir-se en una remor que possiblement s'anirà diluint.

El producte turístic, també ha d'anar acompanyat d'una sèrie d'actuacions, algunes de les quals incomprensiblement, no s'han

realitzat en el cas de la Col·legiata d'Àger: una bona senyalització, espais d'atenció i d'informació, etc.

I el treball en xarxa, importantíssim per estendre la valoració del nostre producte turístic, amb altres municipis, amb les empreses i els ciutadans, amb d'altres recursos turístics de la zona... Cal fomentar l'organització, la cooperació i l'estratègia comuna. En parlem tot seguit.

Les solucions

Segurament n'hi ha d'altres, però la que contempla la **participació** és, de llarg, la millor. És del tot desitjable que els consistoris que no disposen de tècnics en patrimoni, però en canvi, disposen en la societat local, de persones preparades i amatents de participar en la posta en valor del patrimoni cultural, paper que en molts casos juguen associacions, centres d'estudis o entitats similars al nostre país, totes elles sense afany de lucre, com és el cas de la Fundació Arnau Mir de Tost, busquin la fórmula de col·laboració que satisfaci totes les necessitats amb una finalitat comuna: la valorització del patrimoni local. La presa de decisions unilaterals, al contrari, és negativa per moltes raons que no sé si cal esmentar, fàcils de suposar. Si sumem, guanyem.

Les fórmules de col·laboració o pràctiques participatives entre institucions, entitats locals i fins i tot els visitants són múltiples. Segons Simon (2000) podem esmentar:

Projectes contributius: hom demana als visitants que aportin objectes concrets i limitats, com també accions i idees, a un procés controlat institucionalment.

Projectes col·laboratius: s'invita els visitants perquè actuïn com a socis actius en la creació de projectes impulsats per una institució i que bàsicament controla aquesta institució.

Projectes co-creatius: els membres d'una comunitat treballen des del començament amb el personal institucional en la definició dels objectius del projecte i la generació del programa o exposició d'acord amb els interessos d'aquesta comunitat.

Projectes allotjats: la institució cedeix una part de les seves instal·lacions i/o recursos per presentar programes desenvolupats i executats pel públic.

En tot cas la tendència és a reconèixer el valor que la ciutadania, la comunitat local en aquest cas, en la participació i contribució en la creació de projectes a l'entorn del patrimoni propi, cultural i natural, tant que en molts països s'estan fent experiències de gestió inversa: és la ciutadania qui s'encarrega de la gestió i són les administracions qui intervenen en cas que no funcioni correctament. Recordem que el patrimoni cultural és un bé comú, una cosa que és de tots i totes, de la qual hem de sentir-nos responsables i davant la qual hem de sentir-nos actius, i ha de redundar en benefici d'aquesta comunitat.

> *"El patrimoni cultural és un conjunt de recursos heretats del passat que les persones consideren, més enllà de la propietat, com un reflex i una expressió dels seus valors, creences, coneixements i tradicions, en evolució contínua. Inclou tots els aspectes de l'entorn que resulten de la interacció en el temps entre les persones i els llocs"* (Consell d'Europa 2005).

La participació també en la presa de decisions, amb mecanismes transparents, és una alternativa proposada en diversos llocs actualment: s'anomena **governança participativa**, una responsabilitat compartida a l'hora de la presa de decisions, però si en aquesta hi intervenen agents culturals formats i preparats, és més fàcil que les decisions siguin encertades. Si els professionals s'impliquen en la gestió dels recursos culturals, històrics, arqueològics, geològics... es generarà un sentit de propietat col·lectiva, de bé comú, més gran i facilita, és clar, la sostenibilitat de les organitzacions que hi participen.

El problema d'aquests plantejaments "tan moderns" es troba en les pròpies administracions: estan disposades, en pro del bé comú, a renunciar a una part del seu poder i autoritat, malgrat ser conscients de la manca de coneixements i de criteris per prendre decisions sobre el patrimoni local?

La resposta és que probablement calen marcs jurídics i mecanismes polítics per arribar a una governança compartida, que forçosament és **transparent** i informativa per naturalesa. Amb qualsevol forma jurídica vàlida, com ara un conveni, és pot arribar a aquesta fórmula que beneficiaria a tothom: polítics, gestors i comunitats.

Tanmateix, la governança participativa no vol ni ha de voler dir que les administracions defugin les seves obligacions, especialment pel que fa al finançament, al manteniment i altres, però els projectes participatius han d'aspirar a l'autofinançament com a mínim, malgrat que és molt possible que es necessiti ajut al principi.

Encoratgem a la corporació local a la reflexió, a tota la ciutadania d'Àger a participar en la gestió del patrimoni cultural amb una finalitat comú, a sentir-nos encara més orgullosos del què tenim, que és singular.

Referències

Consell d'Europa (2005) *The Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society - Faro Convention*.

Sani, M. (2016) *La governança participativa del patrimoni cultural*. Observatori social de "la Caixa". Setembre 2016.

Simon, N. (2010) *The participatory museum*.

http://www.gestioncultural.org/ficheros/1_1316769663_GLopez_Patrimonio_Cultural_y_Turismo.pdf

Cristina Masvidal
Àger, 2019

Cristina Masvidal ha estat guia a: Empúries, Ullastret, Sant Pere de Rodes, Girona, Cova dels Vilars, Cova Gran de Santa Linya, Museu de la Noguera, Sant Pere d'Àger, Àger, Centre de Dinamització del Patrimoni de Tartareu i a Espai Orígens.

© Del text: Cristina Masvidal (2019)

www.fundacioarnaumirtost.cat

fundacioarnaumirtost@gmail.com

PUBLICACIÓ DIGITAL

TOTS ELS DRETS RESERVATS

ARTICLES ESPECIALITZATS